

Tízéves a Kincskereső

1974. októberében a szocialista magyar gyermekkultúra történetében kiemelkedő jelentőségű esemény következett el: Szegeden útjára indult a Magyar Úttörők Szövetségének irodalmi, művészeti és kulturális folyóirata, a 10—14 éves korosztály lapja, megjelent az „országos” *Kincskereső* első száma. Az indulást a beköszöntőt író Szabó Ferenc — az úttörés jelentőségét kiemelendő — az úrkutatás világából vett képpel, a startpisztoly és a rakéta metaforájával jellemezte. Program helyett a lap élén Illyés Gyula facsimilében közölt versét, a *Fiatalokhoz* írottat olvashattuk:

*Fiatalok, ti, tisztességre-nevelők,
fiatalok, ti, bátorságra-lovalók,
megszégyenítők azzal, ha megromlotok,
bukásotokkal bennünket is büntetők,
hűség-konok
szívüre szorítva a vénülőt,
fiatalok,
ti lesztek, ti, az ok:
emelt fővel halok.*

Egy évtized távlatából visszapillantva is érezzük a pillanat heroizmusát. A pedagógus Hegedűs András szép eszméjét a magyar szellemi élet legjava karolta föl, s emelte a legfontosabb közügyek rangjára. A lap azon úrt kísérte meg kitölteni, amelyet az *Élet és Irodalom* 1973-as vitája a gyermekek olvasási kultúrájával kapcsolatosan konstatált. A lapalapítás tervét Darvas József, az írószövetség akkori elnöke terjesztette elő az *Olvásó népért* mozgalom ugyanezen évben rendezett nyíregyházi konferenciáján. A keresztapa szerepét a jeles költő, Kormos István vállalta: a Móra Ferencre utaló cím az ő javaslata volt. A borítóra a szép emblémát, a szárnyas hintalovat a magyar grafika kiválósága, Reich Károly rajzolta. Már az első számokban olyan alkotók jelenlétét sikerült biztosítani, mint Nagy László és Weöres Sándor, Csanádi Imre és Csoóri Sándor, Nemes Nagy Ágnes és Lázár Ervin.

A felhajtó energiák erejét jól példázza, hogy a negyvenezerre meghatározott példányszám hónapok alatt több mint kétszeresére növekedett. A gyors siker fő tényezője, hogy a *Kincskereső* korántsem bátortalan, útját és helyét kereső orgánumként lépett porondra, hanem csaknem teljes fegyverzetben, mint a mitológiában Pallasz Athéné Zeusz fejéből. A kísérletezés vargabetűit megtakarította számára a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola harmadféléstendőn át háromezer példányban megjelenő helyi kiadványa. Nemcsak az illendőség, hanem az ekkor folyó alapozó és előkészítő munka jelentősége is megkívánja, hogy megemlékezzünk a „derékhad” *Kincskereső* eme „előőrséről”. Igaz, a lap e korai időszakában még közelebb áll az antológiához, mint a folyóirathoz — gondoljunk az egyébként kitűnő *Petőfi-* és *Móra-különszámokra* —, de már zajlik benne a rovatképződés folyamata, s toborzódik hátsóháza az a szerzőgárda, mely a lap arculatát végérvényesen meghatározza.

A *Kincskereső* múltját ma még korai volna korszakokra parcellázni, hisz életkora még nem haladta túl a korosztályét, amelyhez szól. Mégis megkülönböztethető benne két periódus. Az első — amely Hegedűs András nevéhez fűződik — a hídfőépítés jegyében zajlik: ek-

Elhangzott a Kincskereső indulásának 10. évfordulóján tartott ünnepségen, Szegeden.

kor rajzolódnak ki a folyóirat struktúrájának alapvonalai. A második — Deme László főszerkesztői működése idején — a hídfe kiszélesítéséé, megerősítéséé: ekkor érik be és stabilizálódik a korábbi kezdeményezés és kísérletezés. A lap tevékenysége lassan mozgalommá gazdagodik: a *Pegazus-örs naplójába* rovattal s a rendszeressé váló gyerekszámokkal erősödik köztudása a gyerekélethez, elkezdődik a nyári olvasótáborok sorozata, s fokozatosan kibontakozik a *Kincskereső*-klubok kultúrmunkája is. Közben kiegyensúlyozottabbá válik a három évesre bővülő lap szerkesztése is, nem utolsósorban a munka oroszlánrészét vállaló Simai Mihály és Baka István révén, de azért is, mert 1975-ben — írókból és pedagógusokból, könyvtárosokból és népművelőkből, valamint az irányító szervek képviselőiből — megalakul (konzultatív testületként) a szerkesztőségi tanács, amely sok hasznos (és többnyire megszívlelt) javaslattal, továbbá a rendszeres önkorrekció feltételeinek megteremtésével járul hozzá az ügy sikeréhez. Kiepül a lap pályázati rendszere is: a gyerekek versenyző kedvét legelőbb a *Rímes országjárás* lobbantja fel, majd kitartásukat a *Szerkesszünk együtt* és a *Barátom, a könyv* bizonyítja. Az írók számára meghirdetett kispróza-pályázatok első nyertese Esterházy Péter. A jelenben jobbara e bevált s örökölt keretek, módszerek finomítása, továbbfejlesztése folyik: az *Örökség* rovattal például a nemzettudat hatékonyabb formálása, a humor arányának növelésével a gyermekközpontúság erősítése, tipográfia és illusztrációk javításával a lap művészi színvonalának emelése.

Az ünnepi évforduló nemcsak a visszpillantás patétikus feladatát rója ránk, hanem a felelős számvetését is. A kérdésre adandó válasz kötelességét: vajon a *Kincskereső* koncepcióját igazolja-e az idő? Bevált-e az alapítólevél hipotézise, mely Móricz Zsigmond mondatát mottóként írta a lap fölé: „Gyermekek számára valóban csak a legnemesebb és legbölcsebb írónak volna szabad írni.” Ami a folyóirat tartalmát illeti, minden bizonnyal. A tanulság e tekintetben nagyjából így foglalható össze: irodalmunk megismertetését és megszerettetését, a tizenévesek ízlésvilágának, szemlélet- és gondolkodásmódjának alakítását, a hídverést az ifjúsági és a felnőttkori olvasás között — csakis magas esztétikai értéket képviselő, igényes eszmeiségű és mély érzelmi-hangulati telítettségű alkotásokkal közelíthetjük. Németh László szellemében: „Az ember klasszikusok olvasására születik, s egy ép gyermeklélek sokkal közelebb ül a költészet nagy forrásához, mint egy középiskolával denaturált felnőtt. Igenis, össze lehetne állítani remekművekből egy olyan könyvtárat, hogy a gyermek azokon jusson el a serdülésig. A rossz tankönyveknek és a kiadóknak a hazugsága, hogy a gyermekek és a nagy költők közé egy gyermekirodalmat kell tolni, amely a művészethez akar kalauzolni, de valójában örökre elkalauzol tőle.” Vagyis a gyermekirodalom fogalma nem egyeztethető össze az irodalom didaktikus vagy minőségi szempontú redukciójával, önkorlátozásával, hanem mindenképp befogadásesztétikai, hatáslélektani probléma. Nem lehet elkülönülő organizmus az irodalom testében, hanem az érték életkori szelekciónak és tudatos kiválasztásának a dolga. A szubliteratúra alantas műfajaitól ugyanis: az olvasásról leszoktató divatos képregényektől, az olcsó humor-, táncdal- és krimiszövegektől, a hatásvadászó magazinkultúrától nem vezet út Tolsztojig és Ady Endréig; de igenis van a „felnőtt” irodalomnak olyan övezete, amelynek a gyerekek számára is van mondanivalója, élményadó ereje, s a gyerekirodalomnak is lehet olyan optimuma, amelynek a felnőtt társadalom is olvasójává szegődhet. Amit Németh László a családi nevelés szűk körében kísérletezett ki, a *Kincskereső* egy százezres gyerekolvasó táborban cselekedte meg: ifjúsági irodalomként a klasszikus értékű magyar irodalmat tolmácsolta. A költők közül például Jékelyt és Zelket, Benjámint és Juhászt, Pilinszkyt és Szilágyi Domokost, az elbeszélők közül Déryt és Sántát, Tamásit és Sütöt, Örkényt és Csukát. Az irányzatokhoz való kapcsolódás elfogultságai nélkül, Osvát Ernő híres szavával: az irodalom közintézményeként, minden érték közvetítésének szándékával. Ha a tíz év anyagából összeállított *Kincskereső*-antológia megjelenik, tanúsítja majd, hogy tartalomjegyzéke csaknem azonos a jelenkori magyar irodalom legjobb névsorával. Nem tekinthető pusztá véletlennek, hogy a lap (anyagával) az általános iskolai irodalomtanterv megújulásának alapjává, forrásává vált. A folyóirat fogyatékosai: a színvonal ingadozása, időnként bizonyos merevség, a já-

tékösség és elvontság végletessége — nem az elvek bizonytalanságát tükrözik, hanem az életkori szűrő hibás beállításából erednek, a mérték és arány időnkénti elvételéből.

A másik nem kevésbé fontos tanulság, amely a tízesztendőös perspektívából immár megfogalmazható, hogy egy gyerekekhez szóló irodalmi folyóirat nem szűkítheti be feladatkeretén belül irodalmi alkotások közlésére, nem élhet meg csupán literatúrából, otthon kell lennie a gyermekkultúra egészében. A korosztály műveltsége ugyanis még korántsem tükrözi a specializáció olyan előrehaladott állapotát, mint a felnőtteké, nem annyira tagolt, érdeklődés, vonzalom, irányultság ekkor még sokoldalúbb és változékonyabb, mint majd a pályaválasztás idején tapasztalható. A lap rovataival próbált megfelelni e szükségletnek. Legrugalmasabban tán a *Látogatóban* interjúi szolgálták e célkitűzést, például a gyermekkultúra Műhelysorozatával. Az *Édes anyanyelvünk* a magyar nyelv megszerettetésével, a kommunikációs készség fejlesztésével, a nyelvművelés gondjaival foglalkozott, sok ötlettel és elevenességgel, néha kissé tanárosan. A *Testvérművészek* a művészetek „interdiszciplináris” területeit művelte, izgalmasan, de mára kissé elöregedően. Az *Örökség* — a tematika és megközelítés oldottságával — egy igazabb, realisabb történelemszemléletet próbált megalapozni. A *Könyvek között* igazi műfajára a fűzérkritikában, az ifjúsági könyvek bő szemelvényű népszerűsítésében lelt rá, de még mindig hiánycikk a *Kincskereső*ben az olyan vers- és novellaelemző sorozat, amely az esztétikum titkait a gyerekek nyelvén fejtegetné. Hasznos ismereteket tartalmaz a lapzáró kislexikon, a *Néhány szerzőnkről* és a régóta népszerű *Rejtvény*-rovat. Tán még életesebbé tehetné a folyóiratot egy — mondjuk: *Hétköznapok* címmel — a gyerekélettel közvetlenebbül és publicisztikai igényvel foglalkozó új rovat, amelyet glosszák, riportok, esszék eleveníthetnének. Itt kell szólnom a *Kincskereső* művészeti munkájáról: akár egy grafikai lap, illusztrációs művészek teszik láthatóvá benne a gyerekek számára a szépirodalmat (Reich Károly, Würtz Ádám, Kass János, Réber László, Szabados Árpád, Sajdik Ferenc stb.).

Végül, de nem utolsósorban: fontos vívmánya az elmúlt időszaknak a lap karakterének kiformalódása; egyáltalán az ifjúsági irodalmi folyóiratok egyfajta (kivánatos) modelljének kikristályosítása. A *Kincskereső* egyrészt a tizenévesek számára készülő irodalom műhelye, az e korosztálynak írók publikációs fóruma, másrészt pedig egy életkori sajátosságokhoz igazodó, *Látóhatár*-típusú válogató orgánium. E sajátos ötvözet értelme, hogy a „primér” irodalom közlésével biztosítani lehet a lap maiságát és frissességét, anélkül azonban, hogy a lap kiszolgáltatná magát a kortárs magyar irodalom változó helyzetének, véletlenszerű esetlegességeinek. A válogatással ki lehet tölteni a hézagokat, melyeket élő irodalmunk működése üresen hagy, s érvényt lehet szerezni az olvasóvá nevelés komplexebb stratégiájának. Ellenérv lehet itt az utánközlések „szekundér” jellege. Ez az okfejtés azonban rögvést erejét veszti, ha arra gondolunk, hogy a gyerek a másod- vagy harmadközlést is „primér” irodalomként éli meg, ha először találkozik a művel. Másik vonása a *Kincskereső*nek, hogy a pedagógiai célok szerint strukturált és a spontánul keletkezett irodalmat közlő orgániumok végletei között mértéktartó egyensúlyra törekszik. Az esztétikum közegében, az életkornak megfelelő áttételben a korosztály világképét, emberi-erkölcsi magatartását is alakítani szeretné, anélkül persze, hogy a gyerekközpontúságról, a játékosságról a didaxis kedvéért lemondana. Gondot okoz viszont, egyzersmind a profil tisztázását is nehezíti, hogy a *Kincskereső* szinte az egyetlen gyermeklap, amely fővállalkozója az irodalomolvasóvá nevelés ügyének. Jó volna, ha nem társtalanul működhetne, hanem egy vertikális struktúra részeként; ha „alatta” és „fölötte”, a 7—9 éveseknek is, meg az általános- és középiskola határvidékén mozgóknak is volna hasonló lapjuk.

A *Kincskereső* tízesztendőös pályáját vizsgálva nem vonatkoztathatunk el a közegtől, amelyben a lap keletkezik és hatását kifejti. Már léte bizonyítja, hogy szocializmust építő társadalmunk törődik a jövőjének számító ifjúsággal, gondot fordít a felnövekvő nemzedékek szellemi fejlődésére. Sok jelét tapasztaljuk a figyelemnek, a támogatásnak, sőt a szeretetnek. Ez az inspiráció azonban gyakorta ellentmondásosan jelentkezik. Terjesztési statisztikák sora igazolja, hogy a *Kincskereső* inkább otthon van az iskolában, mint a családok életében, hatékonyabb bázisa a lapnak a pedagógusok (mindenekelőtt a magyartanárok) áldozatkészsége,

mint a szülői ház felelősségtudata. Az idei év ötvenöt ezres átlagpéldányszámának legnagyobb része az iskolákban kelt el, s mindössze ötezer az előfizetők száma. Ám iskolai jelenlétünk se problémamentes. Úgy tűnik, lapunk hatékonysága szerves összefüggésben van a tanügyi reform eredményességével vagy megoldatlanságával. Közismert, hogy az olvasás technikájának romlása, a magyar nyelv és irodalom tantárgy tekintélyének — az ötvenes évektől folyamatosan a heti kötelező óraszám csökkenésének tendenciájában is kifejezésre jutó — hanyatlása, az „egy tantárgy a sok között” szemlélet eluralkodása, a humán kultúra pozícióinak általános gyöngülése, a pedagógusok túlterheltsége, a kommercializálódásnak a gyerekkulturában is egyre erőteljesebben tapasztalható jelensége — mind-mind negatív hatással van az igényes önművelés folyamataira, az olvasóvá válás készségének és képességének fejlődésére. A tömegkommunikáció kényelmesebb, a szellemi erőfeszítésről leszoktató formái, a divat üzletes vámszedői egyre gyakrabban keresztezik céljainkat. Örömmel üdvözljük a művelődési miniszter rendeletét az iskolai adminisztráció csökkentéséről. De ennek van olyan konzekvenciája is, hogy rá hivatkozva egy csomó iskola mondja le a *Kincskereső* népszerűsítésében korábban vállalt szerepét. Márpedig a posta — mint jól tudjuk — csak szállítója lapunknak, nempedig terjesztője, amely feladatot (társadalmi munkában) lelkes tanárok látják el. Hasonlóan Janus-arcú a kép, ha a *Kincskereső*nek irodalmi életünkben elfoglalt helyét vizsgáljuk. Figyelembe véve gazdasági helyzetünket, elégedettek lehetünk a lap anyagi dotációjával, a megkülönböztetett figyelemmel, amellyel a kultúrpolitika ügyünket patronálja, az állami mecenatúra (időnként alkotói díjakban is megnyilvánuló) gyakorlatával. Ám a lap finanszírozási rendszere nem a példányszám növelésére, hanem visszafogására ösztönöz, igen alacsony a szerkesztőség bérszínvonala és a rendelkezésre álló honoráriumkeret, méltánytalanság magyarázhatja csak a bенеefejétést az üzemi lapok kategóriájában, aztán teljességgel hiányzik — a „felnőtt” folyóiratok közömbössége okán is — a gyermek- és ifjúsági irodalom kritikai szemlézése, értékelő elemzése, továbbá hathatósabb (felső) segítséget várnánk az áremelkedések következményeinek kivédésében, ellensúlyozásában. Néhány esztendeje húszezer gyerekolvasónk elvesztésébe került a papír- és nyomdaipar nagyarányúra tervezett áremelése. A panaszt optimizmussal legföljebb az abban való reménykedés oldhatja, hogy a gazdasági szorítások nem kényszerítenek bennünket a lap terjedelmének csökkentésére, a szegényesebb kiállításra, a népgazdasági egyensúly helyreállításához nem lesz szükség a gyerekek szűkös pénztárcájára.

Végére érve e vázlatos és egyáltalán nem teljességigényű visszatekintésnek, amely azonban — úgy érzem — nem nélkülözte az eredmények mellett a mai gondok és a lap jövőjét illető kilátások és távlatok számbavételét sem, köszönöm a *Kincskereső* minden barátjának az ügyünk iránt megnyilvánult bizalmat és támogatást.

Szerkesztői arztal

Tiszatáj-est volt november 19-én Budapestben, a Műszaki Egyetem Martos Flóra Kollégiumában. A lapot Vörös László, Annis József, Olasz Sándor és Vekerti László képviselte.

*

*

A nemzetiségi kultúra kutatása Magyarországon napjainkban — „Ezzel a címmel tartotta meg a Modern Filológiai Társaság

Interkulturális Szakosztálya egyik szekcióülését a közelmúltban...” Novemberi számunk 35. oldalán az első bekezdés első mondata természetesen így helyes.

Értesítjük kedves olvasóinkat, hogy január 1-től lapunk példányonkénti ára 16 forint, előfizetési díja egész évre 192 forint.